

Michał i Czesława Gago

Złota 9, lokal 22 — od 2 maja 1938

ZŁOTA 9 M. 22

Lokal Nr 22							59						
	NAZWISKO I IMIE	IMIONA RODZICÓW	Zawód stanowisko w zawodzie	Data urodzenia	Wzrost	Przynależność państwowa	Stosunek do państw. obow. wojewódzkiego	Skąd przybył (miejsc. zamieszkania)	Data przybycia do miejsc. zamieszkania	Pokwitowanie biura miejsc. zamieszkania na 1.000	Data wyprawy wizyjnej do biura miejsc. zamieszkania	Pokwitowanie biura miejsc. zamieszkania na 1.000	UWAGI
	Firma "Rabini"	Beza Rabinczyk i Millerowscy											
1.	Hebanski Krzysztof	heba i Krzysztof	woźniak	13. XII 1898	1,70	polak		z Łodzi	16. II 1938	18. II 1938	18. II 1938	18. II 1938	
2.	Hebanski Krzysztof	heba i Krzysztof	woźniak	13. XII 1898	1,70	polak		z Łodzi	16. II 1938	18. II 1938	18. II 1938	18. II 1938	
3.	Gago Michał	Gago i Michał	mechanik	15. IX 1902	1,70	polak		z Łodzi	16. II 1938	18. II 1938	18. II 1938	18. II 1938	
4.	Gago w. Kłak Ryszard - Anna	Gago i Ryszard	prz. mł.	13. XII 1898	1,70	polak		z Łodzi	16. II 1938	18. II 1938	18. II 1938	18. II 1938	
5.	Hebanski Krzysztof	heba i Krzysztof	woźniak	13. XII 1898	1,70	polak		z Łodzi	16. II 1938	18. II 1938	18. II 1938	18. II 1938	
6.	Hebanski Krzysztof	heba i Krzysztof	woźniak	13. XII 1898	1,70	polak		z Łodzi	16. II 1938	18. II 1938	18. II 1938	18. II 1938	
7.	Chybański Tadeusz	Chybański i Tadeusz	prz. mł.	13. XII 1898	1,70	polak		z Łodzi	16. II 1938	18. II 1938	18. II 1938	18. II 1938	
8.	Gago w. Kłak Michał	Gago i Michał	prz. mł.	13. XII 1898	1,70	polak		z Łodzi	16. II 1938	18. II 1938	18. II 1938	18. II 1938	
9.	Hebanski Krzysztof	heba i Krzysztof	woźniak	13. XII 1898	1,70	polak		z Łodzi	16. II 1938	18. II 1938	18. II 1938	18. II 1938	
10.	Hebanski Krzysztof	heba i Krzysztof	woźniak	13. XII 1898	1,70	polak		z Łodzi	16. II 1938	18. II 1938	18. II 1938	18. II 1938	
11.	Baran Józef	Baran i Józef	prz. mł.	13. XII 1898	1,70	polak		z Łodzi	16. II 1938	18. II 1938	18. II 1938	18. II 1938	
12.	Chybański Tadeusz	Chybański i Tadeusz	prz. mł.	13. XII 1898	1,70	polak		z Łodzi	16. II 1938	18. II 1938	18. II 1938	18. II 1938	
13.	Szachniewicz Robert	Szachniewicz i Robert	prz. mł.	13. XII 1898	1,70	polak		z Łodzi	16. II 1938	18. II 1938	18. II 1938	18. II 1938	
14.	Moculski w. Kłak Helena - Maria - Kłak	Moculski i Helena	prz. mł.	13. XII 1898	1,70	polak		z Łodzi	16. II 1938	18. II 1938	18. II 1938	18. II 1938	

I. Stoczek i Mokotów — korzenie

Michał Gago urodził się 15 marca 1902 roku jako syn Mikołaja i Michaliny z domu Wrosek. Nazwisko Gago, rzadkie, spotyka się głównie na wschodnim Mazowszu i Podlasiu — i właśnie tam, w Stoczku w powiecie węgrowskim, mieszkała jeszcze w czasie wojny jego matka. Michalina Gago, urodzona 24 września 1876 roku, córka Tadeusza i Józefy, w 1940 roku przyjechała stamtąd do syna na Żłotę, a w 1942 roku tam wróci. Z zawodu Michał był mechanikiem; w wojsku — rezerwistą w ewidencji Powiatowej Komendy Uzupełnień Warszawa Miasto I.

Czesława Anna Hakiel urodziła się 31 lipca 1898 roku; księga notuje jej rodziców jako Władysława i Teresę. Hakielowie byli rodziną liczną i — jak pokazują dalsze wpisy — zżyłą: w czasie okupacji Czesława weźmie do siebie dwoje dzieci Eugeniusza i Stefanii z Somporów Hakielów, zapewne swojego brata i bratowej: Halinę Jadwigę, urodzoną 18 lipca 1928 roku, i Mieczysława, urodzonego 11 listopada 1934 roku. Oboje małżonkowie byli rzymskimi katolikami, obywatelstwa polskiego. Kiedy i gdzie wzięli ślub — nie wiemy.

II. Lata dwudzieste — Aleja Szucha, Freta, Belgijska

Zanim Michał Gago trafił do księgi meldunkowej Żłotej 9, trzykrotnie trafił do gazet — do rubryk drobnych wydarzeń warszawskiej prasy popołudniowej, która codziennie drukowała nazwiska i adresy bohaterów ulicznych zajęć. Żadna z nich nie podaje wieku ani daty urodzenia; identyfikacja z lokatorem Żłotej 9 opiera się na rzadkim nazwisku, na określeniu „młody człowiek”, na zawodzie szofera — bliskim zawodowi mechanika z księgi — i na tym, że wszystkie adresy leżą w Warszawie; jest prawdopodobna, choć nie pewna.

Pierwszy ślad jest najbardziej niespodziewany. Wiosną 1927 roku „Express Poranny” drukował „drugą setkę” czytelników, którzy „za uważne czytanie Kuriera Czerwonego zdobyli 50-złotowe premie”. Pod numerem 120 figuruje: „Gago Michał, bezrobotny (Al. Szucha 7—3)”. Dwudziestopięcioletni bezrobotny mechanik z Alei Szucha, który czyta gazetę na tyle uważnie, by wygrać pięćdziesiąt złotych — sumę równą wówczas kilkunastu dniówkom robotnika.

Druga setka naszych Czytelników którzy za uważne czytanie Kurjera Czerwonego zdobyli 50-złotowe premie

101) Banaszek Bolesław, konduktor tramwajowy (Łomżyńska 22—23).	146) Kurella Wacław, zredukowany urzędnik (Hoża 18 — 1).
102) Bartosik Helena, ekspedjentka (Świętojańska 12—2).	147) Kwiatkowski Wincenty, straganiarz, (Krochmalna 34 — 14).
103) Barwik Józef bezrobotny (Zajęcza 11—16).	148) Lamcha Stanisław, rzeźnik (Piotra Skargi 3 — 4).
104) Bądzinski Jerzy, uczeń (Leszno 27—67).	149) Lewandowska Helena, żona urzędnika (Długa 25 — 6).
105) Bątkiewiczowa Rozalja, żona piekarza (Strzelecka 19—18).	150) Lewandowski Józef, biuralista, (Czerniakowska 144 — 16).
106) Bieńczycka Władysława, żona cukiernika (Pańska 3—2)8.	151) Lewicka Regina, żona ślusarza, (Czerniakowska 141 — 14).
107) Bischoff Aleksander, mechanik (Nlecała 8—33).	152) Litychowska Julia, ekspedjentka, (Krzywe Koło 12 — 4).
108) Biskiewiczowa Wiktoria, żona monterka (Puławska 87—29).	153) Luksenburg Seweryn, bezrobotny, (Marszałkowska 151 — 31).
109) Bochdanówna Elżbieta, uczennica (Hoża 7—38).	154) Łabentowicz Henryk, kotlarz, (Browarna 26 — 40).
110) Chmieliński Zbigniew, bezrobotny (Brzeznicka 5—2).	155) Łastawiecka Marja, buchalterka, (Krak. Przedm. 33 — 6).
111) Chowaniec Zbigniew, porucznik, (Nowowiejska 33).	156) Malinowski Władysław, bezrobotny, (Poborzańska 19 — 2).
112) Cieszański Zygmunt, majster szczerzkarski (Jasińskiego 6—5).	157) Marczak Marja, bezrobotna (11 Listopada 44—2).
113) Cymering Róża, biuralistka (ul. Zielna 28—17).	158) Marczewski Marjan, robotnik (Wybrańska 12—12).
114) Czajkowski Kazimierz, uczeń, (Litewska 7—7).	159) Majewski Wiktor, inkasent (Syrokomli 11—7).
115) Czenczerowa Stanisława, żona mechanika (Leszno 48—11).	160) Massalska Anna, pianistka (Tamka 33a—6).
116) Drabowicz Tadeusz, robotnik (Stolarska 5—9).	161) Michalski Stanisław, cieśla (Rozbrat 8—52).
117) Duszyński Stanisław, bezrobotny (Chłodna 66—138).	162) Mirosz Wacław, urzędnik (ul. Wspólna 42—18).
118) Flisiakówna Marianna, bezrobotna (Złota 57—10).	163) Nagelówna Eugenia, ekspedjentka (Pańska 60—51).
119) Frączak Stefan (Palestyńska 21 — 7).	164) Nasiłowska Lucyna (Lubeckiego 4—4).
120) Gago Michał, bezrobotny (Al. Szucha 7—3).	165) Nicewicz Marjan, bezrobotny (Targowa 5—18).
121) Gapanowicz Władysław, pracownik prywatny (Karmelicka 1—9).	166) Ostrowska Julia, właścicielka składu węgla (Grodzieńska 31-33—12).
122) Gąsiorowski Edward, bezrobotny (Mokotowska 67—17).	167) Paliszewski Wacław, konduktor tramwajowy (Al. 3 Maja 18).
123) Gębarska Freda, właścicielka sklepu (Nowogrodzka 25—1c).	168) Petras Franciszek, handlowiec (Górczewska 15—187).
124) Gędziorowska Irena, właścicielka (24—10—26).	169) Przybysz Józef, magazynier

„Express Poranny”, nr 66 [1927]: „Druga setka naszych Czytelników, którzy za uważne czytanie Kurjera Czerwonego zdobyli 50-złotowe premie” — poz. 120: „Gago Michał, bezrobotny (Al. Szucha 7—3)”.

Drugi ślad pochodzi z Zielonych Świątek 1928 roku i jest podwójny. 29 maja dwa dzienniki tego samego koncernu opisały świąteczne bójki, każdy po swojemu. „Kurjer Poranny” pod tytułem „24 + 28 rannych przez dwa dni Zielonych Świąt” wyliczył poszkodowanych z zawodami: „Marja Nowotka, robotnica, Michał Gago, szofer, Stan. Łukasiak, robotnik...”. „Express Poranny” („Bez tego nie byłoby święta. Wszak temperament musi się wyszumieć”) — tę samą listę z adresami: „Michał Gago (Freta 53)”. Złożone razem, obie notatki dają pierwszy pełny rysopis: Michał Gago, szofer, zamieszkały przy Freta 53 na Nowym Mieście — kilka domów od kamienicy Fiszhautów przy Freta 16. Zawód jest ważny: szofer w 1928 roku to człowiek, który zna się na silnikach, a więc ten sam fach, który dziesięć lat później księga meldunkowa Złotej 9 zapisze jako „mechanik”.

24 + 28 rannych przez dwa dni Zielonych Świąt

W ciągu pierwszego dnia świąt służąca, Fr. Bielecki, rolnik (wieś Borków, gm. Żerań) i Stanisława Komorowska. Najbardziej poszwankowanego, Bieleckiego przewieziono do szpitala Przem. Pańskiego.

W ciągu pogotowie ratunkowe opatrzyło rany, otrzymane w bójkach przez 24 osoby, w ciągu zaś drugiego dnia, to jest doby ubiegłej opatrzyło aż 28 osób. Są to: Arnold, malarz, Karol Staniszewski, stolarz, Antoni Gerałk, malarz, Sura Finkelkraut, jakiś technik, lat 20, który nie podał nazwiska i adresu, Helena Bilińska, przy mężu, Rachmł Frydlender, krawiec (Nalewki 15), Stan. Kwieczkowska, Piotr Rachymow, lat 74, dozorca (Burakowska 22), Barbara Domagała, lat 68, Marja Nowotka, robotnica, Michał Gago, szofer, Stan. Łukasiak, robotnik, Stan. Wiechow ski, woźnica, Aleks. Fijałkowski, Czesław Ejmocki, dekarz, Helena Niewiadomska, Halina Ostrowska,

Pozatem w rozprawach nożowych otrzymało rany 8 osób: Stan. Majewski, kamaznik (rana cięta brzucha), Fr. Owczarek, drukarz (rana cięta policzka), Stan. Drewnicki, malarz (rana cięta głowy), Jan Ciekański, murarz (rana klóta klatki piersiowej), Małka Omyliński, wyrobnik (6 ran cięto - tłuczonych głowy), Wład. Filipecki, wyrobnik (rana cięta głowy), Czesław Zajbł, kotlarz (rana cięta szyi) i Eug. Osluchowski, ślusarz (rana klóta lędźwi). Ciekańskiego przewieziono do szpitala Dz. Jezus.

„Kurjer Poranny”, 29 maja 1928: „24 + 28 rannych przez dwa dni Zielonych Świąt” — wśród opatrzonych przez Pogotowie „Michał Gago, szofer”.

„Express Poranny”, 29 maja 1928: „Bez tego nie byłoby święta” — lista poszkodowanych w świątecznych bójkach, wśród nich „Michał Gago (Freta 53)”.

Trzeci ślad jest już niemal portretem. 18 sierpnia 1931 roku ilustrowany dziennik „Dzień Dobry” zamieścił notatkę pod tytułem „Trafiła kosa na kamień. »Postrach Mokotowa« wzywa pomocy policji”: „Pan Michał Gago (Belgijska 16) jest bardzo dobrze znany na Mokotowie. Inna rzecz — nie każdy byłby zadowolony ze sławy, w jakiej blaskach chadza pan Gago, bowiem młody ten człowiek jest znany jako groźny awanturник i niejednemu mieszkańcowi Mokotowa dał już się we znaki. Słynie jednak na Mokotowie inny jeszcze nieustraszony obywatel — pan Jan Siedlecki (Wygoda 6), który wdał się w walkę z panem Gago. I oto — okazało się, że trafiła kosa na kamień. Pan Siedlecki zwyciężył pana Gago, który przerażony schronił się pod opiekuńcze skrzydła policji. Pan Gago twierdzi, że przeciwnik jego strzelał do niego pięciokrotnie. Sprawę tę bada policja”.

„Dzień Dobry”, 18 sierpnia 1931, s. 8: „Trafila kosa na kamień. »Postrach Mokotowa« wzywa pomocy policji”.

Dwudziestodwuletni „postrach Mokotowa”, który uciekł pod skrzydła policji przed człowiekiem strzelającym do niego pięć razy — to obraz z brukowej rubryki, pisanej dla śmiechu czytelników. Warto jednak pamiętać, że za tymi notatkami stoi człowiek z konkretnej dzielnicy: przedwojenny Mokotów między Puławską a Belwederską, dzielnica warsztatów, czynszówek i robotniczych rodzin. Trzy adresy w ciągu pięciu lat — Aleja Szucha 7, Freta 53, Belgijska 16 — i dwa zapisy zawodu, „bezrobotny” i „szofer”, układają się w mapę młodości człowieka, który często zmieniał mieszkanie i pracę.

III. Szofer — zawód z przyszłości

Żeby zrozumieć, jak „postrach Mokotowa” z Belgijskiej 16 mógł siedem lat później meldować się pod adresem najwyższego gmachu w Polsce, trzeba spojrzeć na jego fach. Polska międzywojenna była krajem niemal bez samochodów. W 1938 roku jeździło po niej około pięćdziesięciu pięciu tysięcy pojazdów mechanicznych — dziesięć samochodów na dziesięć tysięcy mieszkańców, podczas gdy we Francji przypadało ich ponad pięćset, a w Stanach Zjednoczonych ponad dwa tysiące. Najtańsze auto, Fiat 500, kosztowało w 1937 roku 3800 złotych, czyli ponad rok pensji urzędnika; litr benzyny — od sześćdziesięciu pięciu do osiemdziesięciu pięciu groszy, z czego większość stanowiły podatki. Samochód był przedmiotem luksusu — i tak go traktowało państwo. Miesięcznik Automobilklubu Polski „Auto” pisał w maju 1934

roku z goryczą, że w Polsce „urzędy skarbowe uważają posiadanie samochodu za nieomylny znak wysokiej stopy życiowej obywatela, wymierzając mu odpowiednio większe podatki i zmuszając go niekiedy do wyzbycia się z tego środka lokomocji”, podczas gdy za zachodnią granicą samochód miał być „konieczny, jak łazienka w każdym kulturalnym domu”. W takim kraju człowiek, który umiał auto prowadzić i naprawić, był specjalistą, na którego był popyt.

Salon Polskiego Fiata w Warszawie, druga połowa lat trzydziestych — modernistyczny pawilon z napisem „Smary, benzyna”. Fot. Instytut Sztuki PAN.

Warto zobaczyć, w jakim świecie rozgrywał się ten awans. Numer „Auto” z maja 1934 roku, z którego pochodzi powyższy cytat, otwiera obszerna relacja z Salonu Berlińskiego (8–18 marca 1934) pod tytułem „Motoryzacja Trzeciej Rzeszy”. Rok po objęciu władzy przez Hitlera i cztery miesiące po podpisaniu polsko-niemieckiej deklaracji o niestosowaniu przemocy warszawski miesięcznik Automobilklubu opisywał z nieskrywanym podziwem, jak kanclerz „podkreślił jaknajdalsze uprzywilejowanie pojazdów motorowych”, jak Rzesza buduje autostrady, „zwolniła całkowicie nowe wozy od podatków” i wywiera na obywatela „pewien nacisk, aby posiadał samochód”. Na fotografiach: Hitler witany przez prezesa niemieckiego Związku Przemysłowców Samochodowych, tłum pod hakenkreuzami przed halą wystawową. Autor relacji, inżynier Henryk Glücksmann, zastrzegał tylko, że tanie niemieckie „wózki” nie wytrzymałyby „bezdroży polskich, wyboistych bruków” i „gęstego błota”. Nikt z piszących i czytających nie wiedział jeszcze, że ta sama motoryzacja — autostrady, ciężarówki Henschla, Deutza i Phänomena ze zdjęć z Berlina — za pięć lat przetoczy się przez Polskę jako narzędzie wojny, a w grudniu 1941 roku niemiecki kolejarz zamieszka jako sublokator w mieszkaniu Michała Gago przy Złotej 9.

„Auto”, maj 1934, s. 140: relacja z Salonu Berlińskiego — „Powitanie Kanclerza Hitlera przez prezesa Związku Przemysłowców Samochodowych dr. Allmersa” i „Thum przed wejściem na wystawę Salonu Berlińskiego”. Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa.

Ten sam miesięcznik pokazuje i drugą stronę epoki. W październiku 1935 roku, w artykule „W obronie podatnika”, „Auto” skarżyło się, że urzędy skarbowe i ubezpieczalnie społeczne traktują każdego właściciela prywatnego auta jak przedsiębiorcę przewozowego, wymierzając mu opłaty „za kierowcę, jakoby zatrudnionego w dorożkarstwie samochodowym” — i przypominało, że „prywatne samochody w Polsce liczą się zaledwie na parę tysięcy, a na prowincji są one formalną rzadkością”. Skargę na prowincjonalnego policjanta, który zatrzymuje prywatny wóz jak taksówkę, autor ilustrował jednak zdaniem, że „szary człowiek, a zwłaszcza ciemny żydek prowincjonalny, nie jest w stanie rozróżnić prywatnego samochodu od taksówki”. Tak — mimochodem, w organie klubu dżentelmenów-automobilistów — brzmiał język połowy lat trzydziestych. Warto o nim pamiętać, czytając księgę meldunkową Żłotej 9, w której obok Gagów figurują urzędnik Kiwel Klebański ze Słonima, firma braci Rabinowicz i Milikowskiego oraz lekarz Stanisław Fiszhaut z mieszkania numer 6 — sąsiedzi, których w listopadzie 1940 roku ta sama księga wymelduje za mury getta.

3.	Gago Michał	Michał Gago Michał Gago	mechanik	15. III 1902	rym kat.	polak
4.	Gago m. Maksim Czesław - Anna	Władysław Jędrzej	pry miesz.	31. VII 1898	rym kat.	polak
5.	Maksim Maksymilian	Eugeniusz Kozłowski	pry rodzinn.	18. III 1928	rym kat.	polak

Okladka miesięcznika „Auto” (organ Automobilklubu Polski), luty 1934, z Polskim Fiatem 518 — proj. T. Piotrowski. Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa.

8.	Gago m. Włodzisław Michał	Józef Jędrzej m. Jędrzej	pry syn	24. IX 1876	rym kat.	polak
9.	Maksim Maksymilian	Eugeniusz Kozłowski m. Kozłowski	pry rodzinn.	11. XI 1934	rym kat.	polak

Warsztat samochodowy, lata trzydzieste — hala napraw z antresolą. Zdjęcie ilustracyjne ze zbiorów projektu.

O tym, ile w tym świecie znaczył sprawny warsztat, mówią same reklamy. Polskie Towarzystwo Samochodów Citroën w Warszawie zachwalało w 1934 roku na łamach „Auto” nie tyle auto, ile jego obsługę — „łatwą, taną, szybką, uprzejmą”: „ściśle wyspecjalizowane warsztaty wyposażone w najbardziej nowoczesne przyrządy” i „reparacje według cennika, który wyłącza wszelkie niespodzianki”. Za takimi hasłami stali ludzie tacy jak Michał Gago — szoferzy i mechanicy, których fachowość decydowała, czy samochód „długo nie traci wartości”.

ze Storku pou. Węgry gm. Storku	1940.	2 maja 42	2 maja 42	28. V 41
2 ul Kotłowski K8	10. XII 1940.	2 maja 42	2 maja 42	28. V 41
29. Gremier W. V		28. V 41	28. V 41	28. V 41

Reklama Polskiego Towarzystwa Samochodów Citroën w Warszawie: „Obsługa samochodów Citroën jest łatwa, tania, szybka, uprzejma”. „Auto”, 1934. Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa.

IV. Plac Napoleona 9 — pod „Prudentialem”

Kiedy 2 maja 1938 roku Michał i Czesława Gago meldowali się przy Złotej 9, w rubryce „skąd przybył” urzędnik wpisał: „z placu Napoleona Nr 9”. Pod tym adresem stał najwyższy budynek przedwojennej Polski — szesnastopiętrowy gmach Towarzystwa Ubezpieczeń „Prudential”, ukończony w 1933 roku, z pierwszą w kraju doświadczalną stacją telewizyjną na ostatnim piętrze. Drapacz chmur miał własne kotłownie, windy, garaże i urządzenia, które wymagały stałej obsługi technicznej; dawny szofer, zapisany teraz jako

mechanik, zameldowany pod jego adresem to najpewniej ktoś z personelu budynku — albo szofer jednego z jego zamożnych lokatorów — choć księga tego nie precyzuje. Droga od bezrobotnego z 1927 roku do mieszkańca dwóch najnowocześniejszych gmachów śródmieścia jest w każdym razie wyraźna. Z placu Napoleona na Złotą było kilka minut piechotą.

2 lok. N 22	29. IV	1940.	do Rądzina	-5 V. 42
2 lok. N 22	29. IV	1940.	2 maj 1942 na ul. Kwarciego nr 23	-5 V. 42
2 lok. T. Totkowskiej N 9 m. 1. 2 lok. N 22.	29. IV	1940.	2 maj 1942 na ul. Kwarciego nr 23.	-5 V. 42
2 ul	29. IV	1940.	5. VI 40 al. na Skonbie	-5 VI. 44

V. 2 maja 1938 — Złota 9, lokal 22

Mieszkanie numer 22 zwolnił dwa dni wcześniej urzędnik Stefan Wiązowski, podporucznik rezerwy, wymeldowany 30 kwietnia 1938 roku na Pańską. 2 maja zameldowali się w nim Gagowie: on jako mechanik i rezerwista PKU Warszawa Miasto I, ona „przy mężu”. Na tej samej karcie, pod pozycją czwartą, wpisano kolejną osobę z rodziny Hakielów — jej dane widoczne są dziś tylko częściowo.

2. Gago Michal	Mikolaj i Michalina	mechanik	15. III	n. Kao.	podsta.	2. E	29. IV 40	do lok. N 9
3. Gago m. Hakiel Czesława Anna	Hakielowscy Józefa	przy mężu	31. VII	n. Kao.	podsta.	2. E	29. IV 40	do lok. N 9
4. Hakiel	Czesława Anna	brama	16. VII	n. Kao.	podsta.	2. E	29. IV 40	do lok. N 9

Karta lokalu nr 22 (s. 134), poz. 2–3: Michal Gago, mechanik, ur. 15 III 1902, i Czesława Anna Gago z Hakielów, ur. 31 VII 1898 — oboje „z placu Napoleona Nr 9”, zameldowani 2 V 1938, wymeldowani 29 IV 1940 „do lok. Nr 9”. Archiwum Państwowe w Warszawie.

Dom, do którego się wprowadzili, był jednym z najbardziej charakterystycznych adresów śródmieścia: nowoczesny gmach Złotej 7/9 z kinem „Palladium” w parterze, mieszkaniami i biurami na piętrach. Sąsiadami Gagów byli w tych samych miesiącach ludzie zupełnie innego świata — w mieszkaniu numer 6, tuż nad neonem kina, mieszkał od jesieni 1937 roku chirurg stomatolog Stanisław Fiszhaut, a w lokalu numer 9, do którego Gagowie przenieśli się za dwa lata, miała jeszcze siedzibę firma „Rabmil” braci Rabinowicz i Milikowskiego oraz mieszkał urzędnik Kiwel Klebański, przybyły ze Słonima. Jedna kamienica — i cała przedwojenna Warszawa w miniaturze: mechanik z Mokotowa, żydowski lekarz z Nowego Miasta, kupcy, urzędnicy, oficerowie rezerwy.

Gmach Złotej 7/9 z kinem „Palladium”, lata trzydzieste.

VI. Wrzesień 1939

Czy Michał Gago, rezerwista w ewidencji PKU Warszawa Miasto I, został we wrześniu 1939 roku zmobilizowany — nie wiemy; księga meldunkowa nie notuje w tym czasie żadnego ruchu w lokalu 22. Gmach Złotej 7/9 przetrwał oblężenie stolicy, a biuro meldunkowe pod okupacją wznowiło pracę: kolejne wpisy noszą już pieczęcie „Zarząd Miejski w Warszawie — Biuro Meldunkowe” z numerami komisariatów.

VII. 29 kwietnia 1940 — lokal 9

29 kwietnia 1940 roku małżonkowie przenieśli się w obręb tej samej kamienicy do lokalu numer 9 — obszernego mieszkania po firmie „Rabmil”, która przeniosła się na Jasną 6. Razem z nimi zamieszkała jedenastoletnia Halina Jadwiga Hakiel, bratanica Czesławy. Na ich karcie zaczęli pojawiać się sublokatorzy:

już od marca urzędnik prywatny Rajmund Stefan Jedliński z Ordynackiej, od czerwca siedemnastoletni pracownik biurowy Tadeusz Ziemowit Chyborski z ulicy Krasickiego 23 na Mokotowie.

Lokal Nr 9

55

	NAZWISKO I IMIE	IMIONA RODZICÓW	Zawód i stanowisko w zawodzie	DATA URODZENIA	Wzrost	Przynależność państwowa
	Firma "Rabmit"	Boia Rabinsz i Milkowski				
1.	Klebański	Lejba i	urządnik	13. XII 1898	mojennar polski	
2.	Klebański	Lejba i	urządnik	13. XII 1898	mojennar polski	
3.	Gago	Michał	mechanik	15. VII 1902	rym kat.	
4.	Gago m. Hakiel	Władysław i Anna	przyr. rzemieślniczy	31. VII 1898	rym kat.	
5.	Hakiel	Eugeniusz i Halina	przyr. rzemieślniczy	18. VII 1928	rym kat.	
6.	Jedliński	Rajmund i Stefan	urządnik	31. VII 1908	rym kat.	
7.	Chyborski	Tadeusz i Ziemowit	urządnik	15. VII 1923	rym kat.	
8.	Gago m. Hakiel	Władysław i Anna	przyr. rzemieślniczy	31. VII 1898	rym kat.	
9.	Hakiel	Eugeniusz i Halina	przyr. rzemieślniczy	18. VII 1928	rym kat.	
10.	Świe	Władysław i Anna	urządnik	31. VII 1908	rym kat.	
11.	Baran	Michał i Anna	przyr. rzemieślniczy	6. VII 1925	rym kat.	
12.	Chyborski	Tadeusz i Ziemowit	urządnik	15. VII 1923	rym kat.	
13.	Szachmierz	Bolesław i Janina	przyr. rzemieślniczy	18. VII 1919	rym kat.	
14.	Mozeulski m. Hakiel	Władysław i Anna	urządnik	31. VII 1908	rym kat.	

Stosunek do pow. obw. wojtkowego	Skąd przybył (miejsc. zamieszkania)	Data przybycia na pobyt stały	Pokwitowanie biura meldunkowego (zł. i grosz)	Data wyprośzenia się (dok. wymeldowany)	Pokwitowanie biura meldunkowego (zł. i grosz)	UWAGI
m. n. Jazna 6 m. 11.	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
P. K. U. Stomil	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
P. K. U. Stomil	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu	16. V 1902	18. VII 1938	18. VII 1938	4 MAJ 1938	
z domu	z domu					

Karta lokalu nr 9 księgi meldunkowej domu przy Złotej 9 (s. 55). Poz. 3 — Michał Gago, poz. 4 — Czesława Anna Gago z Hakielów, poz. 5 — Halina Jadwiga Hakiel, poz. 8 — Michalina Gago z Wrośków, poz. 9 — Mieczysław Hakiel. Archiwum Państwowe w Warszawie.

3. Gago	Michał	mechanik	15. VII	1902	rym kat.	polaki
4. Gago m. Hakiel	Władysław i Anna	przyr. rzemieślniczy	31. VII	1898	rym kat.	polaki
5. Hakiel	Eugeniusz i Halina	przyr. rzemieślniczy	18. VII	1928	rym kat.	polaki

Karta lokalu nr 9, poz. 3-5: Michał Gago, Czesława Anna Gago z Hakielów i Halina Jadwiga Hakiel, córka Eugeniusza i Stefani, ur. 18 VII 1928. Archiwum Państwowe w Warszawie.

Jesienią 1940 roku rodzina powiększyła się o pokolenie najstarsze i najmłodsze. 7 października ze Stoczka w powiecie węgrowskim przyjechała sześćdziesięcioletnia Michalina Gago, matka Michała, zapisana w rubryce zawodu jako „przy synu”. 10 grudnia zameldowano sześciolatniego Mieczysława Hakiela, brata

Haliny. W obszernym mieszkaniu przy Złotej mieszkało odtąd troje dorosłych i dwoje dzieci z rodziny oraz zmieniający się lokatorzy.

8.	Gago w. Wrodek Michalina	Jadewi Joreta w. Toukil	przy synu	24. IX 1876	nym kot.	polak
9	Hakiel Mieczysław Hiebar	Eugeniusz Stefania w. Sompór	przy rodzinie	11. XI 1934	nym kot.	polak

Karta lokalu nr 9, poz. 8–9: Michalina Gago z Wrosków, ur. 24 IX 1876, „przy synu”, i Mieczysław Hakiel, syn Eugeniusza i Stefanii z Sompórów, ur. 11 XI 1934.

ze Stoczka pow. Węgrów gm. Stoczek	1940.	10. XII 1940.	2 maja 42	28. VII 41.
2 ul. Kotkowskiej nr 8			2 maja 42	28. VII 41.
29. Przemysł. W. V			28. VII 41.	28. VII 41.

Tę samą pozycję, strona prawa: Michalina „ze Stoczka pow. Węgrów gm. Stoczek”, zameldowana 7 X 1940, wymeldowana „do Stoczka p. Węgrów 2 maja 42”; Mieczysław zameldowany 10 XII 1940, wymeldowany 2 maja 1942 „na ul. Krasickiego 23”.

Lista sublokatorów z lat 1941–1942 mówi wiele o tym, jak żyło się w okupowanej Warszawie. W maju 1941 roku na osiemnaście dni zatrzymał się urzędnik Władysław Świec z Dębicy w gminie Czemierniki powiatu radzyńskiego — pierwszy ślad związku rodziny z Radzyniem. Latem 1941 roku mieszkała tu piętnastoletnia Zdzisława Baran, również ze Stoczka. 15 grudnia 1941 roku zameldowano Georga Ehnera, obywatela niemieckiego, urodzonego w 1909 roku kierownika pociągów kolei niemieckich — Reichsbahn kwaterowała swój personel w warszawskich mieszkaniach prywatnych, a obecność Niemca pod jednym dachem bywała dla polskich lokatorów zarazem ciężarem i osłoną. W styczniu 1942 roku dołączyła dwudziestodwuletnia Bolesława Szachniewicz z Grodna — miasta, które po czerwcu 1941 roku znalazło się pod okupacją niemiecką i z którego uciekali wtedy młodzi Polacy.

VIII. 2 maja 1942 — rozproszenie

Karta lokalu 9 zamyka się jednego dnia. 2 maja 1942 roku biuro meldunkowe wymeldowało jednocześnie wszystkich mieszkańców: Michała — „do Radzynia”; Czesławę, Halinę i Mieczysława — „na ul. Krasickiego Nr 23”, pod mokotowski adres, z którego dwa lata wcześniej przyszedł sublokator Chyborski; Michalinę — z powrotem do Stoczka; Georga Ehnera — na Chmielną 47; Bolesławę Szachniewicz — na Pragę, na Szeroką. Wszystkie pokwitowania noszą tę samą pieczęć z datą 5 maja 1942. Dwanaście dni później w opróżnionym mieszkaniu zameldowano emerytkę Helenę Moczulską. Tak jednoczesne wymeldowanie całego lokalu — rodziny i obcych sobie sublokatorów — wskazuje raczej na utratę mieszkania niż na dobrowolną przeprowadzkę; przyczyny księga nie podaje.

2 lok. N 22	29. IV	do Radzyna	-5 V. 42
	1940.	BIURO MELD. N 23.	BIURO MELD. N 23.
2 lok. N 22	29. IV	2 maja 42 na ul. Krasickiego N 23	-5 V. 42
	1940.	BIURO MELD. N 23.	BIURO MELD. N 23.
2 ul. 2 Totkowskiej N 3 m. 1. 2 lok. N 22.	29. IV	2 maja 42 na ul. Krasickiego N 23.	-5 V. 42
	1940.	BIURO MELD. N 23.	BIURO MELD. N 23.
2 ul	29. IV	5. VI 40 al. na Skombie	-5 V. 42
		BIURO MELD. N 23.	BIURO MELD. N 23.

Poz. 3-5, strona prawa: „z lok. Nr 22”, zgłoszenie 29 IV 1940; wymeldowanie 2 maja 1942 — Michał „do Radzyna”, Czesława i Halina „na ul. Krasickiego Nr 23”. Pieczęcie Biura Meldunkowego z 5 V 1942.

Rodzina rozdzieliła się na trzy strony. Czesława z dziećmi brata wróciła na rodzinny Mokotów. Matka Michała pojechała do Stoczek — miasteczka, które we wrześniu 1939 roku ciężko ucierpiało w walkach i pożarach. Sam Michał ruszył do Radzyna — zapewne Radzyna Podlaskiego w dystrykcie lubelskim, dokąd wcześniej prowadził ślad sublokatora z Czemiernik. Wiosną 1942 roku w dystrykcie lubelskim trwała już „Akcja Reinhardt”; mechanik mógł trafić tam do pracy w warsztatach, w majątku lub w przedsiębiorstwie pracującym dla okupanta — albo po prostu do rodziny na wsi, gdzie łatwiej było przeżyć. Co robił w Radzynie i jak przetrwał kolejne trzy lata wojny — tego źródła, którymi dysponujemy, nie mówią.

IX. Olsztyn — 13 stycznia 1959

Ostatni ślad Michała Gago znajduje się trzysta kilometrów na północ od Warszawy. Ewidencja cmentarza parafialnego św. Józefa w Olsztynie notuje pochówek: Michał Gago, urodzony 15 marca 1902 roku, zmarł 13 stycznia 1959 roku. Data urodzenia zgadza się co do dnia z wpisem w księdze meldunkowej Złotej 9 — to ten sam człowiek. Miał pięćdziesiąt sześć lat. Olsztyn był po 1945 roku jednym z miast, do których najliczniej ściągali warszawiacy pozbawieni domów; dla mechanika z Mokotowa, który przeżył wojnę, odbudowywana stolica Warmii mogła być miejscem nowego początku. Czy była z nim Czesława i czy spoczywa obok — pozostaje do ustalenia. O losach Haliny i Mieczysława Hakielów, którzy w 1942 roku mieli czternaście i osiem lat, nie wiemy nic.

X. Pamięć

Po rodzinie Gago zostały dwie karty księgi meldunkowej, trzy notatki w gazetach i jeden grób na olsztyńskim cmentarzu. To niewiele — a jednak wystarczająco, by zobaczyć ludzi, którzy przez cztery lata, od maja 1938 do maja 1942, mieszkali przy Złotej 9: mechanika z burzliwą młodością na Mokotowie, jego żonę, która pod okupacją przysparzała dzieci brata, jego matkę ze Stoczek i rzeszę przelotnych lokatorów, których wojna przygnała z Grodna, Słonima, Radzyna i Stoczek pod jeden śródmiejski adres. Mijając bramę Złotej 7/9, warto pamiętać, że obok lekarzy i kupców mieszkali tu także oni — zwykli warszawiacy, o których nikt nie napisał wspomnień.

Kalendarium

Data	Wydarzenie
24 IX 1876	Rodzi się Michalina z Wrosków, córka Tadeusza i Józefy — przyszła matka Michała.
31 VII 1898	Rodzi się Czesława Anna Hakiel, córka Władysława i Teresy.
15 III 1902	Rodzi się Michał Gago, syn Mikołaja i Michaliny z Wrosków.
[1927]	„Express Poranny” (nr 66): „Gago Michał, bezrobotny (Al. Szucha 7—3)” wśród czytelników nagrodzonych 50-złotową premią „Kuriera Czerwonego”.
27–28 V 1928	Zielone Świątki; „Kurjer Poranny” i „Express Poranny” z 29 V wymieniają „Michała Gago, szofera” (Freta 53) wśród opatrzonych przez Pogotowie po bójkach.
18 VII 1928	Rodzi się Halina Jadwiga Hakiel, córka Eugeniusza i Stefanii.
17 VIII 1931	Bójka z Janem Siedleckim na Mokotowie; nazajutrz „Dzień Dobry” pisze o „postrachu Mokotowa” Michale Gago z Belgijskiej 16.
11 XI 1934	Rodzi się Mieczysław Hakiel, syn Eugeniusza i Stefanii z Somporów.
2 V 1938	Michał i Czesława Gago meldują się przy Złotej 9 w lokalu 22, przybывая „z placu Napoleona Nr 9” (gmach „Prudential”).
IX 1939	Oblężenie Warszawy; gmach Złotej 7/9 ocalał. Czy Michał, rezerwista PKU Warszawa Miasto I, został zmobilizowany — nieznane.
29 IV 1940	Przeprowadzka w obręb domu do lokalu 9 (po firmie „Rabmil”); z małżonkami zamieszkuje bratanica Halina Jadwiga Hakiel.
7 X 1940	Ze Stoczka (pow. Węgrów) przyjeżdża Michalina Gago, matka Michała.
10 XII 1940	Zameldowany sześciolatek Mieczysław Hakiel, bratanek Czesławy.
10–28 V 1941	Sublokator Władysław Świec z Dębicy, gm. Czemierniki, pow. Radzyń.
15 XII 1941	W lokalu 9 zameldowany Georg Ehner, niemiecki kolejarz, kierownik pociągów.
2 V 1942	Wymeldowanie całego lokalu jednego dnia: Michał „do Radzyna”, Czesława z Haliną i Mieczysławem na Krasickiego 23 (Mokotów), Michalina do Stoczka.
13 I 1959	Michał Gago umiera w Olsztynie; pochowany na cmentarzu parafialnym św. Józefa.

Nota o źródłach

Opowieść oparta jest wyłącznie na źródłach: księdze meldunkowej domu przy Złotej 9 — karcie lokalu nr 22 (s. 134) i karcie lokalu nr 9 (s. 55) — z lat 1937–1944 (Archiwum Państwowe w Warszawie, zbiór ksiąg meldunkowych); „Expressie Porannym” nr 66 [1927] i z 29 maja 1928 r.; „Kurjerze Porannym” z 29 maja 1928 r.; „Dniu Dobrym” nr 225 z 18 sierpnia 1931 r.; ewidencji cmentarza parafialnego św. Józefa w Olsztynie (indeks pochówków: Michał Gago, 15 III 1902 – 13 I 1959). Identyfikacja Michała Gago z notatek prasowych lat 1927–1931 z lokatorem Złotej 9 opiera się na zbieżności imienia, nazwiska, wieku („młody człowiek”) i warszawskich adresów; nie została dotąd potwierdzona dokumentem z datą urodzenia. Odczyt nazwy ulicy „Krasickiego” w rubryce wymeldowania z 1942 r. oraz tożsamość „Radzyna” z Radzynie Podlaskim są interpretacją zapisu odręcznego. Informacje o gmachu „Prudential” — wg Fundacji Warszawai939.pl; dane o motoryzacji II Rzeczypospolitej (liczba pojazdów, ceny aut i paliwa, licencja Fiata, montownie) — wg

opracowań historia.org.pl i literatury przedmiotu. Fotografie salonu Polskiego Fiata — Instytut Sztuki PAN; fotografie warsztatu samochodowego (zdjęcia ilustracyjne, nie związane bezpośrednio z bohaterem), okładka „Auto” z lutego 1934 r. i fotografia gmachu Żłotej 7/9 — ze zbiorów projektu; cytaty i ilustracja z „Auto” 1934, nr 5 (maj), s. 137–140 (H. Glücksmann, „Motoryzacja Trzeciej Rzeszy. Spostrzeżenia z Salonu Berlińskiego”) oraz z „Auto” 1935, nr 10 (październik), s. 250 („W obronie podatnika”) — wg egzemplarzy w Wielkopolskiej Bibliotece Cyfrowej.

Opracowanie w ramach projektu upamiętnienia mieszkańców kamienicy przy ul. Żłotej 7 i 9 w Warszawie ·
www.zlota7-9.com